

ՏԵՍԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄՏՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱՏԵՐԻՆԱ ԱԼԹՈՒՆՅԱՆ

*Միջազգային հարաբերությունների ֆակուլտետի
հանրային կառավարման ամբիոնի ավագ լաբորանտ*

ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐԸ ԷԼԻՏԱԼՈԳԻԱՅԻ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ

Հանրային բոլոր կառույցների արդյունավետ գործառնության մեջ բացառիկ է անհատների, գործի գլուխ կանգնած, վճռական որոշումներ կայացնող, այլոց գործողությունները կողմնորոշող անձանց՝ առաջնորդների դերը: Գեռևս հնագույն ժամանակներից նույնիսկ այն դեկավարները, առաջնորդները, որոնք թեոկրատական գաղափարների վրա հիմնված, համարել են, որ երկրի վրա իրենց իշխանությունը աստվածաշնորհ բարիք է, հստակ գիտակցել են, որ իշխանությունը նախ և առաջ տրված է հանրային կյանքի կարգավորման գործառնության իրականացման համար: Այս իմաստով միանգամայն հասկանալի է հանրային և պետական կառավարման ընդհանրությունը: Ավելին, ժամանակակից ընկալման համաձայն, պետական կառավարումը էվոլյուցիոն զարգացման շնորհիվ վերածվել է հանրային կառավարման: Նշանակո՞ւմ է դա արդյոք, որ հանրության դերը բարձրացել է կառավարման իրականացման գործում: Այս, ինչպես նաև այն հարցը թե ով է իրականում կառավարում՝ մեծամասնությունը (հասարակություն), թե փոքրամասնությունը (ընտրյալ մարդկանց խումբ, անհատներ), մինչ այժմ գիտական բարձր շրջանակներում շրջանառվող հարցերից մեկն է¹: Խնդրի վերաբերյալ գիտական, պատմական դիսկուսը կօգնի առավել հստակ պատկերացնել այն:

Պետական կառավարումը իրականացվում է պետության խնդիրները լուծելու և հասարակական գործերը կառավարելու համար: Ցանկացած հասարակություն կառավարման համակարգի և կառավարում իրականացնող, կառավարման գործընթացը վերահսկող մարդկանց կարիք ունի:

Պետության ծնունդը հենց նման պահանջ ունեցող հասարակության կողմից ստեղծված, կառավարում իրականացնող առաջին ինստիտուցիոնալ կառույցն էր: Կառավարելու գործառնությամբ, պետության և իշխանության ձևավորումից հետո, ստանձնում է քաղաքական էլիտան, որի համար կարևոր է կառավարման ընդունակությունը: Էլիտայի նեղ իմաստով սահմանման մեջ ընդգծվում է վերջինիս կառավարչական, քաղաքական-ադմինիստրատիվ բնույթը: Ուստի քաղաքական էլիտայի կառավարման օբյեկտը դառնում է հասարակությունը, կառավարման նպատակը՝ հասարակական ծառայությունների տրամադրումը, իսկ կառավարման սուբյեկտը՝ հասարակական կառավարման մարմինները²:

Էլիտարության ընդգծումը կառավարման իրականացման ժամանակ դառնում է առանցքային, քանզի հստակ է, որ դեռ վաղ ժամանակներից հասարակությունը կամ ինչպես ընդունված է օգտագործել էլիտալոգիայի բառապաշարում «մեծամասնությունը» չի կարող կառավարել: Հասարակությունը չի կարող ամեն օր զբաղվել կառավարմամբ և կառավարչական գործառնություն իրականացնելով: Ելնելով այդ օբյեկտիվ հանգամանքից էլիտալոգիայի դասական դպրոցի հիմնադիր Նիկոլո Մաքիավելլին առանձնացրեց քաղաքականությունը որպես հասարակության կենսագործունեության առանձին բնագավառ, որին մասնակցում են ընտրանու կամ էլիտայի ներկայացուցիչները:

¹ Охотский Е. В. “Теория и механизмы современного государственного управления”, М: Издательство Юрайт, 2013г, стр 19-20.

² “Процесс конституционно-политической реформы в Грузии, в Армении, в Азербайджане: Политическая элита и голос народа”, Тбилиси 2005г, стр 247-248.

Կառավարիչների և ենթակաների տարանջատումը հասարակության մեջ ցայտօր մնում է անփոփոխ և դրա պատճառներից մեկն էլ այն է, որ հասարակությունն ինքն է ծնում այդ հարաբերությունները, չէ որ «Էլիտան մարդկանց համակեցության օրգանական ծնունդ է»¹: Էլիտան տիրապետող դիրք ունի ցանկացած պետական ձևի, վարչակարգի և պաշտոնական գաղափարախոսության պարագայում: Այդ է պատճառը, որ դեմոկրատական տեսության համար նույնիսկ առաջնային է ոչ թե էլիտարության դեմ պայքարը, այլ հասարակության համար առավել արդյունավետ, օգտակար քաղաքական էլիտայի ձևավորման խնդիրը, հասարակության սոցիալական ներկայացուցչության ապահովումը: Այնուամենայնիվ էլիտարիզմի տեսանկյունից էլիտաների դասական կամ մաքիավելլական դպրոցի ականավոր ներկայացուցիչ Գաետանո Մոսկան թշնամաբար էր վերաբերում դեմոկրատիային՝ համարելով այն ուտոպիա, տեսիլք, ուր «ոչ բանիմաց» զանգվածները մանիպուլյացիայի օբյեկտ են դառնում: Ի դեպ, «կառավարող դաս» կատեգորիայի մեջ Գաետանո Մոսկան բացի քաղաքական էլիտայից, ներառում էր նաև ոչ քաղաքական կառուցվածքային տարրեր, ինչպիսիք են տնտեսական, հոգևոր և այլ տիպի էլիտաները²: Էլիտար դեմոկրատիայի տեսության կողմնակիցները պնդում են, որ էլիտան չի տիրապետում, այլ իրականացնում է կառավարում զանգվածների ինքնական համաձայնությամբ՝ ազատ և թափանցիկ ընտրությունների միջոցով: Էլիտաներն առաջին հերթին անհրաժեշտ են որպես բարձրորակ ղեկավարների խումբ, որոնք ընտրվում են բնակչության կողմից: Ըստ այս մտացման կողմնակիցների, ինքնին դեմոկրատիայի սոցիալական արժեքը կախված է էլիտայի որակից: Դեկավարող շերտը ընդունակ է զսպել զանգվածներին բնորոշ քաղաքական և գաղափարական իռացիոնալիզմը, զգացմունքային անհավասարակշռությունը և ռադիկալիզմը: Հասարակության էլիտան ինտեգրացնում է բազմադեմ շահեր, ինչպես, օրինակ, տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և այլն, ապահովում գործարարության (բիզնեսի), ռազմական վերնախավի, քաղաքականության և ՋԼՄ-ների միջև կապը³:

Կառավարման իրականացման հիմնախնդրի ուսումնասիրության փորձն ու ձեռք բերված գիտելիքները նպաստեցին դրա վերաբերյալ ժամանակակից տեսությունների զարգացմանը, մասնավորապես էլիտալոգիայի շրջանակներում: Էլիտայի և զանգվածների միջև փոխհարաբերությունները սկսում են ենթադրել ոչ այնքան քաղաքական և սոցիալական տիրապետություն, որքան կառավարում: Իսկ այդ կառավարման համար մարդկանց ընտրության հարցը դառնում է առաջնային:

Էլիտային պատկանելությունը, ըստ արժեքային տեսության ներկայացուցիչների որոշվում է հասարակական կենսագործունեության ոլորտներում ունեցած բարձր ընդունակություններով և ցուցանիշներով: Էլիտան սահմանվում է որպես յուրաքանչյուր հասարակության գլխավոր կառուցողական ուժ: Էլիտաների մասին ժամանակակից տեսություններից արժեքային տեսության կողմնակիցները պնդում են, որ էլիտայի գործառնությունը պետք է հիմնվի հանրության վստահության վրա: Ըստ նրանց, էլիտարությունը նաև ցանկացած հասարակության արդյունավետ գործառնության պայմանն է: Հասարակությունը պետք է ձգտի կատարելագործել էլիտաների ընտրության մեխանիզմները, փնտրի առավել ռացիոնալ մարդկանց հասարակության բոլոր շերտերից:

Կառավարման վերաբերյալ աջ-լիբերալիստական տեսության կողմնակիցները համոզված էին կառավարող էլիտաների լիակատար փակ կատա լինելու մեջ: Շատ տեսաբանների համոզմամբ, կառավարում են քաղաքական ինստիտուտներում բարձր դիրք զբաղեցնող մարդիկ⁴: Կառավարող էլիտայի ձևավորման հիմքում ոչ այնքան հռչակավոր անհատական հատկանիշներն են, որքան ղեկավար պաշտոններին տիրապետելը: Կառավարող էլիտան կազմում են մարդիկ, ովքեր զբաղեցնում են դիրքեր, որոնք հնարավորություն են տալիս ավելի բարձր լինել սովորական մարդկանց նկատմամբ և ընդունել որոշումներ, որոնք ունեն մեծ ազդեցություն: Սոցիալական համակարգում նրանք զբաղեցնում են ռազմավարական դիրքեր, որոնցում էլ կենտրոնացած

¹ Мартышин О.В., «История политических и правовых учений», Москва 2007г, стр 537.

² Моска Г., «Правящий класс. Анталогия мировой политической мысли в пяти томах», Том 2, 1997г, стр 115.

³ Жиков В.Н., Красов Б.И., «Общая и прикладная политология», Москва 1997г, стр 614.

⁴ Нерсисянц В.С., «История политических и правовых учений», Москва 1988г, стр 733.

միջոցներն ու ռեսուրսները ապահովում են նրանց համար իշխանություն և հռչակ¹: Հասարակության մյուս անդամները կարող են էլիտա մուտք գործել միայն այն դեպքում, եթե հասարակական աստիճանակարգում (հիերարխիա) զբաղեցնեն բարձր դիրքեր:

Ի հակադրություն վերը նշված կարծիքներին, նորագույն տեխնոլոգիաների փոփոխվող աշխարհում կառավարման գործառույթը, շատերի կարծիքով, պետք է ստանձնեն տեխնոկրատները: Տեխնոկրատները համոզված են, որ կառավարումը արդյունավետ կլինի միայն այն դեպքում, երբ կառավարումն իրականացվի փորձագետների, կրթված և առանձին հարցերում ավելի փորձառու մարդկանց, քան թե ընտրողների և ժողովրդի ընտրյալների կողմից²: Ի դեպ, տեղին է այստեղ հղում անել Պլատոնին, ով համոզված էր, որ իդեալական կառավարում կարող են իրականացնել միայն փիլիսոփաները: Իշխանությունը, համաձայն այս տեսության կողմնակիցների, պետք է փոխանցվի կառավարողների մասնագիտական շերտին՝ մենեջերներին: Մասնագիտական պատրաստվածությունը դիտարկվում է կոնկրետ հասարակական գործընթացների կառավարման համար կառավարչի կարևորագույն որակներից: Էլիտան կառավարողների, մտածողների խավ է: Քաղաքական գործընթացները բարձր մասնագիտական հմտությամբ վարելու կարողությունն էլ էլիտային դարձնում է քաղաքականության կրողն ու արարողը³:

Կառավարման խնդրի ուսումնասիրությունը էլիտաների մասին տեսությունների շրջանակում նպատակաուղղված էր ընդգծելու այն փաստը, որ կառավարումը միշտ և ամենուր իրականացվում է փոքրամասնության կողմից: Ինքնին էլիտաների տեսությունը համոզմունք է, որ կառավարումը գործնականում իրականացնում է փոքրամասնությունը: Կառավարում իրականացնող քաղաքական էլիտան, որը կանգնած է «համընդհանուր» շահերի պահպանության վայրում, օժտված է տարբեր հատկանիշներով, առավելություններով, որոնք էլիտալոգիայի շրջանակներում շրջանառվող տեսությունների համաձայն փոքրամասնության բանալին է դեպի իշխանություն: Այդ տեսություններից յուրաքանչյուրը փորձում է տալ էլիտայի ընկալման սեփական տարբերակները, սակայն բոլորից պարզ է դառնում մեկ իրողություն, որ հասարակական կյանքի որակական փոփոխությունները, կառավարման բոլոր բնագավառներում, անհնարին են առանց կորոդինալ վերաճևավորված, առանց էլիտայի կազմի մեջ մտնող մարդկանց քաղաքական և բարոյական հասուն հիմքի:

Катерина Алтунян

ВОПРОС УПРАВЛЕНИЯ В РАМКАХ ТЕОРИЙ ЭЛИТОЛОГИИ

Аннотация

Во все времена вопрос управления имел чрезвычайно важное значение, особенно с точки зрения эффективного функционирования общественных структур. В процессе управления отдельно подчеркивается роль индивидов, лиц принимающих решения. Однако ключевым моментом является выяснение того, кто в реальности осуществляет управление, большинство или меньшинство. После формирования государства, управление официально берет на себя правящая элита, которая функционирует в любом государственном строе, политическом режиме. Объектом управления политической элиты становится общество, целью управления-предоставление общественных услуг, а субъектом—органы общественного управления. Так как общество не в состоянии ежедневно заниматься управлением, то встает вопрос о том, что нужно, для обеспечения эффективного управления. Рассмотривая вопрос управления, в частности, кем осуществляется управление, в рамках теорий элитологии подчеркивается тот факт, что всегда и везде управление осуществляется меньшинством. Исторический экскурс по теориям элитологии подчеркивает разные аспекты управления,

¹ Мухаев Р.Т., “Политология”, Москва 1998г, стр 158.

² Мухаев Р.Т., “Политология”, Москва 1998г, стр 160.

³ Մարգարյան Մ. , «Քաղաքական էլիտա», Երևան 1991թ, էջ 4:

таких как образованность управляющих, место индивидов в социальной иерархии, профессиональные навыки управляющего и т.п.

Katerina Altunyan

THE ISSUE OF GOVERNANCE IN THE ELITE THEORY

Abstract

At all times the issue of governance has had an extremely important role, especially from the point of view of efficiently functioning public institutions. In the governance process, the role of individuals is especially stressed, those who make decisions. However, the key point is who governs/rules in the reality: minority or majority. Upon establishing the state, the ruling elite are officially in charge of governing the nation that functions in any political regime or order. The object of governance by the political elite is the society in order to supply with the public goods and services, while the subjects are the public institutions. Since the society can't be engaged in the governance process on daily basis, the question becomes the following: what is required to ensure efficient governance? While considering the governance issues, namely governance by those, who rule, the theory of elite stresses the fact that always and everywhere the minority governs/rules. The review of theories of elite stresses the importance of various governance/management aspects, such as educational attainment, the role of individuals in the social hierarchy, professional managerial skills, and etc.

ՄԱՐԻՆԵ ԱՂԱՅԱՆ

ՀՊԾՀ, տ.գ.թ., դոցենտ

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՍԵՋ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՁ

Տնտեսագիտական գրականության մեջ շատ է շրջանառվում իշխանության հիմնահարցը: Սակայն գրեթե միշտ առաջնային պլան է մղվում տնտեսական արդյունավետության խնդիրը՝ կապված ռեսուրսների ու բարիքների արտադրության, փոխանակության և բաշխման հետ: Պատահական չէ, որ տնտեսական արդյունավետության վրա այս կամ այն գործոնի, ինչպես օրինակ, գների, ինֆլյացիայի, տնտեսության պետական կարգավորման, սեփականության հարաբերությունների ազդեցության վերլուծությունների արդյունքում առաջացել են տեսություններ, որոնցում անդրադարձը վերաբերում է արդյունավետության վրա իշխանության գործոնի ազդեցությանը: Խոսքը հատկապես վերաբերում է տնտեսական գործոնին: Իշխանության ձևերից հատկապես առանձնանում է տնտեսականը: Նկատենք, որ տնտեսական իշխանության տեսությունը ոչ թե բացառապես հիմնվում է տնտեսական արդյունավետության վերլուծության վրա, այլև ենթադրում է հետազոտական լայն շրջանակներ տարբեր գիտությունների հետ ունեցած առնչությունների մեջ: Եվ այս իմաստով է, որ անհրաժեշտություն է առաջանում տնտեսական իշխանության սահմանների բացահայտումը:

Տնտեսական իշխանությունն առաջին հերթին դրսևորվում է իբրև իշխանություն՝ տնտեսության ոլորտում: Մյուս կողմից, դա այն իշխանությունն է, որը ձեռք է բերվում տնտեսական միջոցների, մասնավորապես ֆինանսական կապիտալի օգնությամբ: Ի վերջո, գործնականում իշխանության ցանկացած ձև հիմնվում է իշխանական բոլոր ռեսուրսների օգտագործման վրա; Հարցը թերևս, դրանց հարաբերակցության համամասնությունների մեջ է: Այս իմաստով դժվար է իշխանության տնտեսական և մյուս ձևերը հստակ սահմանազատել, քանի որ հաճախ տնտեսական իշխանության հասնելու յուրօրինակ «իմպուլս» են դառնում ոչ տնտեսական մեթոդները: Իրողություն է, որ շատ խոշոր ու հայտնի գործարարներ ազդեցության և հարստության են հասել ի հաշիվ պետական ապարատի հետ ունեցած կապերի: Նեղ իմաստով, տնտեսական իշխանությունը տնտեսավարող սուբյեկտների իշխանությունն է տնտեսության ոլորտում: Այստեղ նկատի ենք ունենում նաև